

*Таран Олена Вікторівна,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, старший науковий співробітник*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

На підставі розуміння криміналістичної характеристики злочинів, як системи відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів, що має ґносеологічне та практичне значення, пропонується визначення поняття криміналістичної характеристики злочинів проти безпеки виробництва як

теоретичної конструкції, що містить відомості про спосіб вчинення злочину, особу злочинця, особу потерпілого, обстановку учинення злочину, сліди та ознаки злочинів.

На основі результатів вивчення слідчої практики встановлено, що найбільш поширеними способами учинення кримінальних правопорушень є наступні: 1) незабезпечення безпечних та нешкідливих умов праці (58 %), у тому числі неправильна організація робочого місця, незабезпечення безпеки технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, незабезпечення працівників засобами індивідуального та колективного захисту; 2) неналежне (невчасне) проведення інструктажу з питань охорони праці (15 %); 3) виконання робіт з порушенням норм і правил або в умовах, що не відповідають вимогам законодавства про охорону праці (11 %); 4) відсутність контролю (незадовільний контроль) за безпечним виконанням робіт (9 %); 5) поєднання декількох зазначених способів (7 %).

Обізнаність слідчого про суб'єктивні ознаки різних типів злочинців сприяє правильному визначенню напрямку розслідування, підвищенню результативності слідчих дій. Дані про типові властивості особи злочинця у кожному разі містять відомості стосовно її правового статусу, професійних (функціональних або службових) обов'язків; статі, віку та досвіду роботи за певною спеціальністю або на певній посаді; ставлення до роботи, оцінки результатів роботи з боку керівництва; соціальних та професійних характеристик.

Суттєве значення має вивчення особи потерпілого, адже аналіз випадків травматизму свідчить про вирішальну роль людського фактору у формуванні травмонезбезпечних ситуацій. До криміналістично значущих відомостей про особу потерпілого належать: професійна кваліфікація, ставлення до праці, дисциплінованість, наявність шкідливих звичок, задоволеність умовами праці, засвоєння навичок безпечних методів роботи, знання норм і правил охорони праці, ставлення до інших працівників і всього колективу, особливості характеру, медичні показники та їх відповідність умовам праці. Підтверджено наявність кореляційних зв'язків між особою злочинця та потерпілого, оскільки їх діяльність як учасників виробничого процесу характеризується впливом об'єднуючого їх людського фактору. Цей вплив у багатьох випадках є вирішальним для настання (ненастання) шкідливих наслідків.

Обстановка вчинення злочинів проти безпеки виробництва охоплює не лише сукупність безпосередніх фізичних умов, у яких стався нещасний випадок, а ширший спектр явищ і процесів на конкретному об'єкті. Аналіз обстановки слід починати з характеристики сфери діяльності підприємства, установи та організації, де вчинено злочин, що містить організаційну, правову й технологічну складові.

Місцем учинення злочину є місце, де здійснюється виробництво - підприємство, установа, організація (їх підрозділи, цехи, об'єкти) або місце розташування громадянина - суб'єкта підприємницької діяльності.

Криміналістично значущими відомостями про складові процесу виробництва визначено: характер виробничого середовища, взаємозв'язок працівника з виробничим обладнанням, технологічними процесами, загальний рівень організації охорони праці та забезпечення безпеки виробництва.

Криміналістичне значення часу як ознаки обстановки вчинення злочинів полягає у тому, що його встановлення потрібне для доказування події злочину. Встановлено, що нещасні випадки трапляються не однаково рівномірно протягом робочого часу: найбільша їх кількість має місце у робочий час між 14 та 18 год. (37 %), з 18 до 22 год. (20 %), у нічні години з 22 до 6 год. (26 %), з початку робочого дня до обідньої перерви (15 %). Отримані результати кореспондуються з положеннями теорії психофізіології праці, яка вивчає закономірності функціонування людини у процесі праці, у тому числі динаміку працездатності.

Особливість розслідування злочинів проти безпеки виробництва полягає у поширеності випадків приховування обставин події або слідів нещасного випадку зацікавленими особами. Основними способами приховування, що залишають специфічні сліди, є такі: знищення або зміна елементів обстановки, що мала місце під час нещасного випадку; перекручування або приховування інформації про нещасний випадок, а також невчасне повідомлення про подію компетентним органам; безпідставне звинувачення потерпілих у діях, що призвели до їх травмування; незадовільна організація та поверхневий підхід до технічного розслідування нещасного випадку на виробництві, ухилення від фіксації справжніх причин травмування (загибелі) працівника з метою приховати дійсні причини та наслідки події; фальсифікація причин нещасного випадку; перешкоджання правоохоронним органам у виконанні своїх обов'язків.